

Rizikos komunikacija Lietuvos prezidentų inauguracinėse kalbose

Renata Matkevičienė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedros docentė
Assoc. Professor, Department of Information and Communication,
Faculty of Communication, Vilnius University
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
Tel. (8 5) 236 6117, faks. (8 5) 236 6104
El. paštas: renata.matkeviciene@kf.vu.lt

Politinės komunikacijos laukas – įdomus, platus ir intriguojantis. Toks jis yra ne tik visuomenės ir žiniasklaidos diskursuose, kur aptariamos politinio gyvenimo aktualijos, išryškinamos problemos, akcentuojami trūkumai ir sutirštinamos spalvos pristatant politinės situacijos, politikos veikėjų veikimo ar neveikimo pavyzdžius. Ne mažiau įvairius galimus požiūrius į politikos komunikaciją aspektus galima matyti ir moksliniame diskurse, kuriame aptariama ir analizuojama rinkimų komunikacija, tiriami įvairių formavimo modeliai, visuomenės nuomonės ir darbotvarkės, kt.

Politikos komunikacijos srityje prezidentų inauguracinės kalbos tiriamos retai, tačiau šie tyrimai, o ypač jų pateikiami duomenys sustiprina inauguracinės kalbos svarbą. Mokslininkų darbuose pabrėžiama, kad prezidento inauguracinė kalba – tai būsimojo šalies vadovo prisistatymas, kuriame pateikiamos prioritetinės prezidento veiklos kryptys, nurodomi veiklos tikslai ir vertybės. Įprasta manyti, kad prezidentų inauguracinėse kalbose turi būti pristatyti ne tik prezidento, bet ir valstybės, jos atstovaujamo piliečių siekiniai. Taip pat prezidentų inauguracinėse kalbose aptariamos grėsmės šalies gyvenimui, piliečiams ar regionui, įvardijami grėsmių šaltiniai ir galimi padariniai.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti Lietuvos prezidentų inauguracinėse kalbose komunikuojamą riziką. Straipsnyje pristatoma prezidento inauguracinės retorikos specifika, aptariama kalbose pateikiamos problematikos apžvalga, nurodomi Lietuvos prezidentų inauguracinių kalbų pavyzdžiai, atskleidžiantys ir išryškinantys šalies vadovų pateikiamą riziką šaliai, jos gyventojams, akcentuojantys rizikos radimosi priežastis, šaltinius ir galimas pasekmes.

Pagrindiniai žodžiai: rizika, politinė retorika, prezidentų inauguracinių kalbų retorika.

Retorika – patrauklus humanitarinių ir socialinių mokslų studijų ir tyrimų laukas dėl tyrimo objekto platumo: juk retorika – tai ne tik žodinė išraiška, ne tik kalbos formų taikymas, tai ir parašyto ar pasakyto teksto turinys, tai ir kalbėtojo komunikacinio stiliaus ir elgsenos, kuriamų įvairių vi-

suma. Analizuojant politinę retoriką tradiciškai išskiriami trys galimi tyrimo laukai: politinės retorikos tikslingumas (politinė retorika turi būti nukreipta į kažką), politinės retorikos tekstualumas, kuris nebūtinai sietinas tik su politika, ir politinės retorikos raiška (politinė retorika ne tik pats tekstas,

bet ir kalbėtojas, jo apranga, kalbos maniera, išvaizda, kalbos sklaida ir pan.) (Laracey, 2009, p. 911).

Politikos ir komunikacijos tyrimų lauke retorikos tyrimai įgauna ir tam tikrą temos apibrėžtumą (taikymo lauką), ir tyrimo aspektų įvairovę: politinės retorikos apibrėžimai platūs, aprėpiantys įvairius politinės retorikos aspektus, pradedant pačios politinės idėjos, politiko, politinės institucijos veiklos raiška, baigiant pastarųjų pris(is)-tatyto tekstais: ir turiniu, ir priemonėmis.

Politinė retorika gali būti analizuojama ir vertinama kaip visų valdžios institucijų retorika, kitaip sakant, politinę retoriką taiko įvairių politinė veikla užsiimančių įstaiigų ir organizacijų atstovai, kurių kiekvieno retorika turės savo ypatumus, išskiriančius ją iš kitų pagal veiklos specifiką, atsakomybių lauką, santykį su kitomis institucijomis ir visuomene. Taigi, politiko priklausymas (darbas) atitinkamai institucijai nurodys ir kalbėseną, kalbos turinį ir pan., iš to išeina, kad, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos prezidentų kalbos, jų tekstų turinys siesis su Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kituose įstatymuose įvardytomis Prezidento funkcijomis ir atsakomybe¹. Kaip rašo Tulis (1987, p. 13), politinė retorika yra tam tikros „idėjos ir jų įgyvendinimo būdai, kurie įtvirtina politinę veiklą“, atskleidžia kalbėtojo (politiko) ir auditorijos (visuomenės) santykį, esminį politikos retorikos taikymo siekinį – iškelti auditorijai svarbias problemas, įtikinti.

Auditorijos svarba turbūt labiausiai atskleidžia politinės retorikos esmę, kuri, anot Aristotelio, atspindi politikos (politinės sistemos) ir visuomenės santykį ir

tarpusavio sąveiką: politikoje vyraujanti retorika atitinka visuomenėje vyraujančią retoriką, kuri savo ruožtu lemia politinės sistemos retoriką. Politinės retorikos tyrimai, perfrazuodami šį Aristotelio teiginį, nurodo būtinybę politikai prisitaikyti prie visuomenės retorikos: „populiarioji, arba visuomenėje egzistuojanti, retorika tampa esminiu įrankiu ir politinėje retorikoje“ (Teten, 2007, p. 671). Priartindami ar, tiksliau sakant, naudodami tą pačią kalbą, politikai konstruoja visuomenei suprantamą politinę realybę (Zarefsky, 2004, p. 611). Viešojoje erdvėje matyti daugelio politinių institucijų siekis pateikti „savąją“ realybę, atliepančią institucijos, jos vadovų išryškintą problemas, jų galimus sprendimus, santykį su kitomis institucijomis, kuris pasireiškia per institucijų atstovų pasisakymus ir kitus tekstus, kuriuose akcentuojamas pristatomo požiūrio teisingumas. Taigi, politinė retorika įvairi, jos specifiką lemia politinės retorikos taikymo kontekstai. Analizuojant mokslininkų, tiriančių politinę retoriką (Teten, 2007; Zarefsky, 2004; Tulis, 1987; ir kitų), darbus, pastebima, kad dažnai kaip atskiras ir vienas iš reikšmingesnių politinės retorikos tipų yra prezidento retorika.

Prezidentų retorikos ypatumai

Prezidento retorika daugiasluoksni, todėl ir jos analizė atskleidžia prezidento ir kaip institucijos (prezidentūros) atstovo, ir kaip politiko, ir kaip asmens komunikaciją. Mokslininkai, analizuojantys prezidentų retoriką, dažniausiai pabrėžia, kad, visų pirma, prezidento retorika nurodo prezidentą kaip šalies ir prezidentūros institucijos vadovą (Tulis, 1987, p. 13). Kintanti situacija politinės komunikacijos lauke lemia ir prezidento retorikos kaitą: anksčiau

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija [žiūrėta 2010-12-13]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>.

prezidento retorika buvo labiau suvokiama kaip prezidento vadovavimo ryškinimas, o šiuolaikinė prezidento komunikacija – kaip prezidento oratorystės gebėjimų demonstravimas (Chung, Park, 2010, p. 218), kur per komunikaciją įtvirtinamas prezidento autoritetas ir įtaka.

Taigi, prezidento retoriką būtų galima apibrėžti kaip prezidento veiklos, jo galių ir charizmos raišką. Anot Laracey (2009, p. 912), prezidento retorika atskleidžia prezidento veiklą politinėje sistemoje, jos pripažinimą ir vertinimą. Tai gali būti sustiprinama prezidento siekiu „eiti į liaudį“, kuris pasireiškia prezidento kalbėjimu su parlamentu ar kitų institucijų atstovais, tačiau akcentuojant visuomenę, jos problemas, dažnai sustiprinant teiginius nuoroda į visuomenę, jos gerovę, kai diskutuojamos, svarstomos svarbios problemos, ieškomi ir siūlomi galimi (kartais – būtini) politiniai sprendimai.

Apibendrinant galima teigti, kad prezidento retorika ypatinga, nes pirma – ja siekiama „apibrėžti politinę realybę“ (Zarefsky, 2004, p. 611), nors prezidento retorikoje, kaip ir kitų politikų ar valdžios institucijų atstovų kalbose, politinė realybė yra fragmentuojama, nurodomos tuo metu svarbios problemos, reaguojama į atitinkamas visuomenės nuostatas ar įvykius; o antra – ja yra pratęsiama politinė rinkimų kampanija (Tulis, 1987, p. 14), prezidento retorika dažnai yra „politinės rinkimų kampanijos komunikacijos tęsinys ir atkartojimas“. Prezidentų inauguracinėse kalbose atkartojami rinkimų kampanijoje vartoti teiginiai, išryškinantys spėjamas politines, ekonomines, socialines problemas. Tačiau inauguracinių kalbų retorikoje matyti ir prezidento siejimas su atstovaujama institucija, ir jos veiklos bei atsako-

mybės ribomis: Lietuvoje prezidentas yra atsakingas už užsienio politikos formavimą, todėl daugelio prezidentų inauguracinėse kalbose tarptautiniai santykiai, ryšiai su užsienio, ypač kaimyninėmis, šalimis išryškinami, nors paprastai rinkimų kampanijos metu šios temos nepabrėžiamos.

Taigi, prezidento retorika laikytina prezidento veiklos raiškos, pristatymo forma, todėl ir turi atspindėti esmines, visuomenei aktualias prezidento veiklas, pabrėžti prezidento vaidmenį, nurodyti svarbiausias problemas, įvardyti jų sprendimus, paskatinti tam tikrus kitų institucijų veiksmus.

Inauguracinė prezidento retorika ir inauguracinės kalbos turinys: rizikos prezidento kalboje

Prezidento retorika visuomenei dažniausiai matoma per oficialius prezidento pasisakymus, komentarus, interviu, pan. Kaip teigia prezidento retorikos tyrėjai (Cheng, 2006; Chung, Park, 2001; Cohen, 1995; Dorsey, 2008; Zarefsky, 2004), prezidento retorika ryškiausia proginėse kalbose, o ypač inauguracinėje kalboje, kurioje išrinktasis prezidentas atskleidžia visus esminius prezidento veiklos aspektus, pabrėžia suvokiamą suteiktą atsakomybę ir įsipareigojimus. Kadangi prezidento retorika yra reglamentuota, prezidento kalboms keliami tam tikri bendrieji formalūs reikalavimai (Cheng, 2006, p. 585): visų pirma, prezidento prisistatymo kalba turėtų suburti ir suvienyti auditoriją (dažnai tai daroma auditorijai nurodant prezidento inauguracijos svarbą ir pabrėžiant auditorijos dalyvavimą išskirtinėje ceremonijoje); antra, prezidento kalba turi užtikrinti veiklos tąsą, todėl būtina prezidento kalbos dalis yra praeities įvertinimas, bendrų vertybių akcentavimas; trečia, prezidento

kalboje turi būti aiškiai išdėstyti prezidento (taip pat ir jo veiklos, jo komandos veiklos) principai; ketvirta, prezidento įsipareigojimas ir atsakomybės prisiėmimas, ne tik įvardijant svarbias problemas, bet ir pateikiant jų sprendimo galimybes.

Inauguracinėse kalbose, kaip minėta, prezidentai įvardija svarbias problemas, kurios diskutuojamos visuomenei, taip jas išryškindami, suaktualindami ir, žinoma, pateikdami jų galimus sprendimus ar nurodydami atitinkamų institucijų atsakomybę už jų sprendimą. Dažniausiai problemos, minimos prezidentų inauguracinėse kalbose, atkartoja rinkimų kampanijoje ryškintas temas, tačiau dažnai prezidentai inauguracinėse kalbose iškelia problemas, kurios atskleidžia prezidento kaip valstybės vadovo rūpestį tam tikromis grėsmėmis, išskylančiomis valstybei. Mokslininkų darbuose pastebimas grėsmės sulginimas su rizika, ypač jei ta grėsmė susijusi su visuomene.

Rizikos gali būti apibrėžiamos kaip tikėtina grėsmė žmonių gyvybei, kuri gali kilti kaip tam tikrų sąlygų padarinys; kitaip tariant, rizika būtų galima pavadinti visumą galimybių, kurios gali lemti keleto (keliolikos, kelių dešimčių) žmonių mirtį per atitinkamą laikotarpį (Cox, 2010, p. 192). Rizika nebūtinai sietina su žmonių žūtimi ar mirtimi – ji gali nurodyti žmonių ligas, sužeidimus. Kaip teigia Rowan (cit. pagal Cox, 2010, p. 192), rizika yra sunkių pavojų daugiaaspektė, daugiakryptė plėtra ir didelis pavojų kilimo tikėtumas. Rizikos išdėstymas prezidentų inauguracinėse kalbose sietinas su grėsmėmis, su kuriomis susiduria ar gali ateityje susidurti valstybė ar valstybės gyventojai: karas, neramumai, sveikata ir socialinė apsauga, finansinis nestabilumas ir pan. Nors rizikos apibrė-

žimuose pabrėžiama, kad ji sietina su grėsmėmis gyvybei, tačiau dažnai – ir su įtaka (paprastai neigiama) visuomenės gerovei.

Apibendrinant prezidento inauguracinės kalbos retoriką galima pasakyti, kad šia kalba siekiama keletu tikslų: pirma, paskleisti žinią, antra, konstruoti politinį tvarkaraštį, trečia, pozicionuoti išrinktąjį prezidentą praeities–dabarties–ateities laiko grandinėje, nurodant (Cheng, 2006, p. 585) atitinkamo laikotarpio problemų susietumą ir jų lemiamus tolesnius ateities veiksmus. Taigi, prezidento retorika siekiama apibrėžti, reikšminti, įtvirtinti, įtikinti ir įkvėpti. Prezidento retorikoje vyrauja politinės temos, susijusios su valstybės, gyventojų problemomis, įvykiais, kuriuos reikšmindamas prezidentas ne tik įvardija problemas, ne tik konstruoja tam tikrą politinę realybę, išryškina savo atsakomybę, bet tuo pat metu sukuria ryšį su auditorija ir tuo dalijasi su ja atsakomybę už ateities veiklą, reikšminamą prezidento retorikoje.

Rizikos komunikacija Lietuvos prezidentų inauguracinėse kalbose

Prezidento retorika įvairių mokslų atstovų dažnai analizuojama ir tiriama, nes prezidentas yra viena ryškiausių kiekvienos valstybės politinės arenos figūrų, kai laimėjus prezidento rinkimus gaunamas pripažinimas, prestižas ir atsakomybė, o pirmoji kalba, kuria prezidentas prisistato visuomenei, nurodo jo veiklos principus, nubrėžia galimą sąveiką su kitomis politinėmis institucijomis, pabrėžia santykį su visuomene, išryškina esmines rizikas.

Prezidento inauguracinė kalba yra gana trumpas, bet informatyvus tekstas, kuriuo

siekama paveikti tiek politikus, tiek šalies piliečius, tiek žiniasklaidą: pristatomos esminės temos, politiko siekiniai, vertybės ir nuostatos.

Kaip minėta, prezidentų retorikoje yra kuriama politinė realybė, „įrėminamos“ esminės politinės problemos ir įvykiai. Atliekant šiame straipsnyje pristatomą tyrimą daroma prielaida, kad inauguracinėje prezidento retorikoje bus nurodytos esminės rizikos, su kuriomis gali susidurti ar susiduria valstybė.

Tyrimo objektas – rizikos komunikacija Lietuvos Respublikos prezidentų inauguracinėse kalbose.

Atliekant tyrimą išsikeltas tikslas – nustatyti ir aptarti Lietuvos Respublikos prezidentų inauguracinėse kalbose minimas rizikas.

Tyrimu siekiama ne tik nustatyti kalbose minimas rizikas, bet ir pabandyti jas apibendrinti, iš anksto darant prielaidą, kad prezidentai kalbose skirs dėmesio nacionalinio saugumo bei vidinio šalies stabilumo (ekonominio, politinio) rizikoms.

Šiame straipsnyje pateikiama visų Lietuvos Respublikos prezidentų po nepriklausomybės atkūrimo inauguracinių kalbų analizė (Algirdas Mykolas Brazauskas, 1993-02-25²; Valdas Adamkus, 1998-02-26³, 2004-07-12⁴; Rolandas Paksas, 2003-

02-26⁵; Dalia Grybauskaitė, 2009-07-12⁶). Straipsnyje pateikiama kalbų, sakytų tik Lietuvos Respublikos Seime, analizė.

Tyrimui taikytas diskurso analizės metodas, pasirinkus kokybinę turinio analizę. Kaip galimas tyrimo trūkumas pripažįstama tai, jog tiriamas tik rašytinis prezidento inauguracinės kalbos tekstas, neatsižvelgiant į prezidento asmenybę, asmenines savybes, emocijas, charizmą, kurios klausant ar žiūrint kalbą išryškina prezidento kalbos akcentus, reikšminamas temas ar aspektus.

Rizikos, jų priežastys ir galimos pasekmės, nurodomos inauguracinėse prezidentų kalbose

Analizuojant Lietuvos Respublikos prezidentų inauguracines kalbas, išryškėjo kelios esminės rizikos, kurios yra aktualinamos: bendrosios grėsmės, kylančios visose šalyse dėl kintančios ekonomikos, informacinių technologijų plėtros; grėsmės, kylančios dėl gyventojų migracijos ir su tuo susijusios nutautėjimo rizikos; nuolatinių reformų keliamos grėsmės; rizikos visuomenei, kylančios dėl didėjančio nusiakstamumo ir terorizmo.

Galimos grėsmės dėl globalizacijos

Galimos grėsmės, keliamos visuomenės kaitos, informacinių technologijų taikymo plėtros, prezidentų inauguracinėse kalbose

² Lietuva – visų mūsų rūpestis ir meilė. Prezidento Algirdo Brazausko inauguracinė kalba. *Tiesa*. 1993 m. vasario 26 d., Nr. 37 (15045), p. 3.

³ Aštuntasis (161, iškilmingas) posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus priesaikai priimti 1998 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=51067>.

⁴ Šešiasdešimt pirmasis (543) iškilmingas posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus prisaikdinimui 2004 m. liepos 12 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=237409>.

⁵ Penktasis (340) iškilmingas posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Rolando Pakso prisaikdinimui 2003 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205790>.

⁶ Seimo iškilmingo posėdžio Nr. 100, skirto Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės prisaikdinimui, stenograma. 2009 m. liepos 12 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=348580>.

nurodomos susiejant jas su valstybei keliamais iššūkais ir jų nulemtomis permainomis: A. Brazauskas teigė: „*turime suprasti, kad būtina erdvė permainoms, jeigu tik, žinoma, mes norime eiti pažangos keliu, tobulinti savo valstybę ir visuomenę.*“⁷ R. Paksas, taip pat ir D. Grybauskaitė savo inauguracinėse kalbose pabrėžė rizikos sąsają su galimomis teigiamomis permainomis: R. Paksas, kalbėdamas apie valstybėje kylančias krizes, teigė: „*kiekvienas apsisprendimas tapo jos [valstybės] gyvenimo istoriniu lūžiu. Kiekvienas įveiktas iššūkis tapo valstybės ir jos žmonių tobulėjimo ženklu.*“⁸ Panašius aspektus savo kalboje dėsto ir D. Grybauskaitė: „*šiais nelengvais laikais, kasdien girdime saktant: krizė. Gesindami gaisrą šiandien, galvokime apie rytojų. Sutelkime jėgas pokyčiams, kurie padės gyvenimo pamatus dešimtmečiams.*“⁹ Savo pirmojoje inauguracinėje kalboje V. Adamkus taip pat kalba apie rizikas šaliai, tačiau įvardydamas problemą, jis nurodo ir būtinus veiksmus jai įveikti: „*Lietuva įžengia į naują tūkstantmetį ir naujų idėjų pasaulį. Informacijos amžius, globalinės ekonomikos slinktytys verčia mus rinktis racionalų veiklos būdą, nustatyti prioritetus, leidžiančius sukoncentruoti žmogiškuosius ir materialinius*

⁷ Lietuva – visų mūsų rūpestis ir meilė. Prezidento Algirdo Brazausko inauguracinė kalba. *Tiesa*. 1993 m. vasario 26 d., Nr. 37 (15045), p. 3.

⁸ Penktasis (340) iškilmingas posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Rolando Pakso prisaiškinimui 2003 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205790>.

⁹ Seimo iškilmingo posėdžio Nr. 100, skirto Respublikos Prezidentės Dalius Grybauskaitės prisaiškinimui, stenograma. 2009 m. liepos 12 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=348580>.

ištekliai bei pasirengti naujai iššūkiams reikalavimams ir problemoms.“¹⁰

Apibendrinant bendrųjų rizikų ir jas lemiančių veiksnių įvardijimą, pažymėtina, kad prezidentai inauguracinėse kalbose nurodo galimus pokyčius, tačiau ne tik įvardija galimą riziką, bet ir pateikia arba konkrečias rizikos įveikimo priemones, arba galimą teigiamą tinkamai įveiktos rizikos poveikį.

Rizikos nacionaliniam saugumui

Rizikos tema, kuri yra kiekvieno prezidento inauguracinėje kalboje, – grėsmės nacionaliniam saugumui. Šios rizikos temos kaitą prezidentų inauguracinėse kalbose būtų galima sieti su šalies naryste NATO ir su nacionaliniam saugumui kylančiomis grėsmėmis: sovietų armijos keliami rizika, valstybės sienų apsauga ir nacionaliniu saugumu:

- Pirmojo prezidento A. Brazausko inauguracinėje kalboje yra minimos Sovietų kariuomenės keliamos grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui: „*Tikiu, kad glaudūs ir tvirti ryšiai su <...> tarptautinėmis organizacijomis yra mūsų valstybės saugumo ir nepriklausomybės garantija. <...> Viena svarbiausių stabilumo Baltijos regione, drauge ir Lietuvoje, sąlygų yra visiškas Rusijos kariuomenės išvedimas.*“¹¹ Kaip matyti, kalboje yra nurodomos galimybės išvengti rizikos – ben-

¹⁰ Aštuntasis (161, iškilmingas) posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus prisaiškinimui 1998 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=51067>.

¹¹ Lietuva – visų mūsų rūpestis ir meilė. Prezidento Algirdo Brazausko inauguracinė kalba. *Tiesa*. 1993 m. vasario 26 d., Nr. 37 (15045), p. 3.

dradarbiavimas su tarptautinėmis organizacijomis, tapimas jų nare.

- Antrasis rizikos nacionaliniam saugumui temos kaitos prezidentų inauguracinėse kalbose etapas sietinas su greita naryste NATO ir šios narystės suteikiamu saugumo garantu. Toks temos dėstymas atsiskleidžia tiek V. Adamkaus, tiek R. Pakso sakytose kalbose: V. Adamkus teigė: „*noriu oficialiai pareikšti, kad ir toliau tęsiu Lietuvos valstybės nepriklausomybės stiprinimo politiką, pagrįstą visų joje gyvenančių žmonių saugumo siekiu. <...> Vyraujanti Lietuvos užsienio politikos kryptis – kuo greičiau tapti NATO ir Europos Sąjungos nare. <...> Stiekiant tapti NATO nare, ypatingą dėmesį skirsiu praktiniam pasirėngimui būsimai narystei, Lietuvos gynybinių pajėgų plėtrai.*“¹² Kalboje akcentuojamas poreikis užtikrinti šalies saugumą ir nurodomas rizikos sprendimo būdas – narystė NATO ir Lietuvos gynybos pajėgų plėtra.
- Trečiasis temos aspektas – tarptautinis terorizmas, kuris keičia nacionalinio saugumo suvokimą: svarbu tampa apsisaugoti ne nuo kitos šalies agresijos, bet nuo organizuotų nusikalstamų grupių keliamos grėsmės visuomenei. R. Paksas savo kalboje akcentuoja ir Lietuvos narystės NATO svarbą, tačiau ją sieja ne tiek su grėsmėmis nacionaliniam saugumui, kylančiomis dėl kitų šalių vei-

klos, kiek su tarptautiniu terorizmu: „*2001 metų rugsėjo 11-osios barbariškas iššūkis civilizacijai simbolizuoja naujos epochos pradžią žmonijos istorijoje. Suprasdami, jog nėra nieko brangesnio už taiką, negalime pasyviai stebėti, kaip pasaulį ištinka trečiojo tūkstantmečio grėsmės, todėl prisiėmėme demokratinių valstybių atsakomybę ginti civilizacijos vertybes.*“¹³

Reikia pasakyti, kad nacionalinio saugumo kaip rizikos tema minima prezidentų inauguracinėse kalbose tik šaliai susiduriant su tam tikromis problemomis, tad pastarąjį dešimtmetį nacionalinio saugumo tema kaip rizikos tema prezidentų inauguracinėse kalbose (nei V. Adamkaus antrojoje, nei D. Grybauskaitės) neminima.

Nacionalinio saugumo problema sietina ir su nusikalstamumo prevencijos tema. Ši tema yra visų prezidentų inauguracinėse kalbose, tačiau tiek A. Brazausko, tiek V. Adamkaus (pirmosios kadencijos kalboje) išdėstomi esminiai rizikos veiksniai: „*visos valstybės institucijos privalo užtikrinti kiekvieno Lietuvos piliečio nekaltumo prezumpciją, asmens ir turto neliečiamybę, verslo laisvę*“¹⁴ (A. Brazauskas); „*tačiau Lietuva netaps nei turtingesnė, nei labiau europinė valstybė, kol netaps saugesnė ir sau, ir tiems, kurie norėtų investuoti*“¹⁵

¹² Aštuntasis (161, iškilmingas) posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus priesaikai priimti 1998 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=51067>.

¹³ Penktasis (340) iškilmingas posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Rolando Pakso prisaikdinimui 2003 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=205790>.

¹⁴ Lietuva – visų mūsų rūpestis ir meilė. Prezidento Algirdo Brazausko inauguracinė kalba. *Tiesa*. 1993 m. vasario 26 d., Nr. 37 (15045), p. 3.

¹⁵ Aštuntasis (161, iškilmingas) posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus priesaikai priimti 1998 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=51067>.

(V. Adamkus). V. Adamkaus pirmosios kadencijos inauguracinėje kalboje daug dėmesio skiriama nusikalstamumo prevencijai: „*teisėsaugos sistemą būtina atnaujinti taip, kad kiekvienas šalies pilietis suvoktų, jog nusikaltimą padaręs asmuo, nesvarbu, kokią padėtį visuomenėje jis užimtų, negalės išvengti bausmės. Nusikalstamumo prevencija, ypač tarp jaunimo, yra svertas ne tik kovoti su padariniais, bet ir šalinti jų priežastis. Todėl stiprinti švietimo sistemą yra esminis valstybės uždavinys.*“¹⁶

Kitų prezidentų inauguracinėse kalbose taip pat pastebimas nusikalstamumo rizikos siejimas su kitomis svarbiomis socialinėmis sritimis, ypač išryškinant nusikalstamumo prevencijos aspektą, taip pat siekį valdyti šią riziką ir kartu spręsti kitas, su nusikalstamumu susijusias problemas – nepasitikėjimą teismais, policija. Prevencijos tematikoje ryškėja švietimo, socialinės apsaugos ir kitos temos, kurios nurodomos kaip galimos nusikalstamumą lemiančios priežastys, o jų šalinimas padėtų stabdyti ir augantį nusikalstamumą.

Kitos prezidentų inauguracinėse kalbose minimos rizikos

Prezidentų inauguracinėse kalbose aptariamoms temoms, kurios svarbios visuomenei: ekonomikos krizės, reformos, kurios dažnai traktuojamos kaip rizikos, migracija ir su tuo susijusi nutautimo rizika:

- Ekonomikos krizės tema aiškiai įvardijama A. Brazausko inauguracinėje kalboje: „*šiandieną tai turi mus telkti krašto ūkiui pertvarkyti, didžiulei ekonominei krizei, kurioje esame atsidūrę, įveikti.*“¹⁷

- Nors A. Brazausko inauguracinėje kalboje reformos ir atitinkamos sistemos pertvarkymas siejamas su situacijos gerinimu („*Turime išmolti kurti negriaudami, o pertvarkydami. Aš tikiu, kad aklo neigimo, griovimo, revoliucijos sėkla niekada daugiau neišdygs Lietuvoje. <...> Neturime moralinės teisės palikti likimo valiai tų žmonių. <...> Teks skubiai pertvarkyti socialinės saugos ir socialinio draudimo sistemą.*“¹⁸), kitų prezidentų inauguracinėse kalbose matyti priešingas reformų traktavimas: „*privalome negailėti pastangų, kad <...> žemę po kojomis vėl pajustų nuo ydingų reformų skaudžiai nukentėję kaimo žmonės*“¹⁹, – kalbėjo R. Paksas; panašūs yra ir D. Grybauskaitės žodžiai: „*Pabaiškime amžinai nesibaigiančias, bet tokias būtinas, sveikatos, švietimo ir rūpybos reformas.*“²⁰
- Kaip viena iš svarbių rizikų, tačiau retai minima prezidentų inauguracinėse kalbose, įvardytina migracija ir jaunimo nutautimas: R. Paksas inauguracinėje kalboje teigė: „*saugokime etninę kultūrą ir kalbą, kad šių tautos vertybių nenuplautų globalizacijos banga, kuri nenumaldomai ritasi per nuolat mažėjanti*

Algirdo Brazausko inauguracinė kalba. *Tiesa*. 1993 m. vasario 26 d., Nr. 37 (15045), p. 3.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Penktasis (340) iškilmingas posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Rolando Pakso prisaiškinimui 2003 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205790>.

²⁰ Seimo iškilmingo posėdžio Nr. 100, skirto Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės prisaiškinimui, stenograma. 2009 m. liepos 12 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=348580>.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Lietuva – visų mūsų rūpestis ir meilė. Prezidento

*ir vienodėjanti pasaulį.*²¹ Šios rizikos įvardijimas gali būti paaiškinamas rūpesčiu lietuvių kalbos išlikimu šaliai integruojantis į Europos Sąjungos institucijas, tačiau lygia-grečiai ši tema gali būti siejama su bendromis globalizacijos keliamomis rizikomis.

Apibendrinant aptartas prezidentų inauguracinėse kalbose minimas rizikas pažymėtina, kad prezidentai savo inauguracinėse kalbose pateikia valstybei ir jos piliečiams svarbias temas, nurodo galimas grėsmes, dažnai ir jų sprendimo būdus. Riziką galima apibrėžti ir plačiau – ne vien kaip žmonių gyvybei keliančią grėsmę, tuomet prezidentų inauguracinėse kalbose pamatytume platesnį spęstinių aktualių problemų lauką.

Išvados

Prezidentų inauguracinėse kalbose pristatoma prezidento veiklos vizija, nurodomi esminiai valstybės gyvenimo aspektai, pabrėžiamas prezidento, kaip tam tikros institucijos atstovo, santykis su kitomis institucijomis siekiant jo išdėstytos vizijos ar konkrečių veiksmų.

Prezidento inauguracinių kalbų retorika išskirtinė tuo, kad joje yra konstruojama šalies politinė realybė, reikšminant ir išryškinant atitinkamas valstybės veiklos sritis, nurodant esminius būtinus priimti sprendimus. Konstruodami politinėje srityje aktualių temų lauką, prezidentai savo inauguracinėse kalbose akcentuoja ir tam tikras grėsmes, su kuriomis susiduria ar gali ateityje susidurti valstybė.

²¹ Pentkasis (340) iškilmingas posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Rolando Pakso prisiekimui 2003 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205790>.

Analizuojant bendrųjų grėsmių, kylančių dėl ekonomikos globalizacijos, informacinių technologijų plėtros, minėjimą tik kai kurių Lietuvos prezidentų inauguracinėse kalbose, darytina prielaida, kad prezidentai, pasirinkdami šią temą inauguracinei kalbai, siekia atskleisti kaitą, kuri gali lemti tam tikrus netikėtus veiksmus ar kintančios visuomenės keliamas naujas problemas.

Paminėtinos grėsmės nacionaliniam saugumui, kurių temų kaita prezidentų inauguracinėse kalbose akivaizdi: pirmųjų prezidentų inauguracinėse kalbose vyravo nacionalinio saugumo, sietino su galima kitų valstybių agresija, su nacionalinės nepriklausomybės išsaugojimu, tema. Pastaraisiais metais nacionalinio saugumo tema pakito – prezidentai inauguracinėse kalbose mini terorizmą, didėjanti tarptautinį nusikalstamumą ir jo keliamą pavojų ne tik Lietuvai, bet ir kitoms valstybėms.

Rizikos tema prezidentų inauguracinėse kalbose atsiskleidžia ir kalbant apie nepasitikėjimą teismais. Kaip galimas grėsmes prezidentai įvardija nesibaigiančias reformas teismų, sveikatos, švietimo, socialinės apsaugos srityse, ir tai kelia pavojų visuomenės gerovei, iš dalies mažina pasitikėjimą tiek valstybinėmis institucijomis, tiek pačia valstybe.

Reikia paminėti, kad prezidentų inauguracinių kalbų retorikoje randasi ir tarptautinės migracijos tema, kuri akcentuoja jaunimo migracijos į kitas šalis keliamas grėsmes valstybei ir sykiu nurodo valstybės vadovo siekį rasti priemonių, leidžiančių kontroliuoti, mažinti ar kitaip veikti šią riziką.

Apibendrinant prezidentų inauguracinių kalbų tematiką pažymėtina, jog rizikos komunikacija prezidentų retorikoje

užima labai mažą kalbos dalį; kalbėdami iškilminga inauguracijos proga prezidentai ne tik įvardija aktualias problemas, bet ir

pakartoja rinkimų kampanijos metu išryškintas problemas, taip tarsi partęsdami rinkimų kampanijos komunikaciją.

LITERATŪRA

CHENG, Maria (2006). Constructing a new political spectacle: tactics of Chen Hui-bian's 2000 and 2004 Inaugural Speeches. *Discourse and society*, vol. 17, p. 583–608. Prieiga per internetą: <<http://das.sagepub.com/cgi/content/abstract/17/5/583>>.

CHUNG, Chung Joo; PARK, Han Woo (2010). Textual analysis of a political message: the inaugural addresses of two Korean presidents. *Social Sciences Information*, vol. 49, p. 215–239. Prieiga per internetą: <<http://ssi.sagepub.com/cgi/content/abstract/49/2/215>>.

COHEN, Jeffrey E. (1995). Presidential Rhetoric and the Public Agenda. *American Journal of Political Sciences*, vol. 39, no. 1 (February), p. 87–107.

COX, Robert (2010). *Environmental communication and the Public Sphere*. London: Sage. 384 p. ISBN 978-1-4129-7211-6.

DORSEY, Leroy G. (2008) *The presidency and*

rhetorical leadership. Ed Leroy G. Dorsey. 2nd ed. ISBN 978-1-60344-056-1.

LARACEY, Mel (2009). The Rhetorical Presidency Today: How Does It Stand up? *Presidential Studies Quarterly*, vol. 39, no. 4 (December), p. 908–931.

TETEN, Ryan Lee (2007). We the People: The „Modern“ Rhetorical Popular Address of the Presidents during Founding Period. *Political Research Quarterly*, vol. 60, p. 669–682. Prieiga per internetą: <<http://prq.sagepub.com/cgi/content/abstract/60/4/669>>.

TULIS, Jeffrey K. (1987). *The Rhetorical Presidency*. Princeton university press. ISBN 0-691-07751-7

ZAREFSKY, David (2004). Presidential Rhetoric and the power of Definition. *Presidential Studies Quarterly*, vol. 34, no. 3 (September), p. 607–619.

ŠALTINIAI

Aštuntasis (161, iškilmingas) posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus priesaikai priimti 1998 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=51067>.

Lietuva – visų mūsų rūpestis ir meilė. Prezidento Algirdo Brazausko inauguracinė kalba. *Tiesa*. 1993 m. vasario 26 d., Nr. 37 (15045), p. 3.

Lietuvos Respublikos Konstitucija [žiūrėta 2010-12-13]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>.

Penktasis (340) iškilmingas posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Rolando Pakso prisaikdinimui

2003 m. vasario 26 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205790>.

Seimo iškilmingo posėdžio Nr.100, skirto Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės prisaikdinimui, stenograma. 2009 m. liepos 12 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=348580>.

Šešiasdešimt pirmasis (543) iškilmingas posėdis, skirtas Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus prisaikdinimui 2004 m. liepos 12 d. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=237409>.

RISK COMMUNICATION IN INAUGURATION SPEECHES OF THE PRESIDENTS OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

Renata Matkevičienė

S u m m a r y

Field of political communication is a wide-ranging and intriguing: it is not only the question discussed in public and media discourses, in which news of political life are analysed and there are highlighted the problems of the political situation, and political action models; various possible approaches to participants and processes of political communication are discussed in scientific discourse, by analyzing election communication, exploring the formation of images and patterns and agendas of public opinion.

Political communication in the field of presidential inaugural speeches is rarely investigated. Scholars stress that the President's inaugural speech is a presentation of the future leader of the country, in which

priorities of presidential activities, identified objectives and values are presented. Presidential inaugural speeches delivered by the president are presentation of the visions of the future of the state. Presidents also discuss the country life, identify the sources of risk and potential consequences of the threats.

This article aims to analyze communicated risks in the presidential inaugural speeches. The article presents the analysis of definition of presidential inaugural rhetoric and its specificity, discuss samples of Lithuanian presidents' inaugural speeches, demonstrating and showing the risks to the country, its people, highlighting the risks of emergence causes, sources and potential consequences.